

Arheološka iskopavanja kaštela i dvorca - Mali Tabor u Prišlinu 2007.

Archaeological Excavations at the Mali Tabor Citadel and Castle in Prišlin in 2007

Ivančica Pavišić

Primljeno/Received: 28. 02. 2008
Prihvaćeno/Accepted: 09. 04. 2008

Ovogodišnja zaštitna arheološka istraživanja na dvorcu Mali Tabor u Prišlinu bila su usmjerena na slijed praćenja ogranka zida uz sjeverozapadnu kulu dvorca, otkrivenu 2006. godine. Sjeverni zid građen je od priklesanih kamenih blokova u jakom vapnenom mortu mjestimično s dodatkom cigle, te je po svojim tipološkim obilježjima srodan načinu gradnje sjeverozapadne kule dvorca. Renesansni zid proteže se u dužini od 15,60 m sve do potpornog zida između šestoga i sedmog luka novoga istočnog zida barokiziranog dvorca. Iskopavanja su pokazala da se radi o sjevernom obrambenom zidu koji je spajao sjeverozapadnu i sjeveroistočnu kulu renesansnog kaštela.

Konzervatorska istraživanja obuhvatila su poslove konstruktivne sanacije krovista jugoistočne kule dvorca.

Ključne riječi: Mali Tabor, Prišlin, renesansni kaštel, barokni dvorac, Hrvatsko zagorje
Key Words: Mali Tabor, Prišlin, Renaissance citadel, baroque castle, Hrvatsko Zagorje

Srednjovjekovni lokalitet kaštel-dvorac Mali Tabor nalazi se na krajnjim zapadnim ograncima Kostelske gore (334 m n.v.) u općini Hum na Sutli, pripadajuće Krapinsko-zagorske županije. Na raskršću putova Lastine – Brezno, sjeverno od župne crkve Sv. Petra u Prišlinu, smjestilo se istoimeno naselje ponad široke doline rijeke Sutle. Položaj crkve Sv. Petra podignut je na najvišoj visinskoj koti gradine (365 m n.v.), na čijoj se središnjoj zaravni brijega prostiralo srednjovjekovno groblje. Na padinama podno crkve, s njezine zapadne strane spram ceste za Donje Brezno, smjestilo se današnje groblje. Na prostranoj zaravni izdvojenog brijega, kako je zapisano u starim topografskim kartama na položaju «*Kraj starog groblja*», dominira velebni srednjovjekovni kaštel-dvorac Mali Tabor. Nekadašnji kaštel, potom dvorac, podignut je na uskom i dugačkom platou brijega na važnoj strateškoj točki i komunikaciji s koje se u neposrednoj okolini vizualno kontaktiralo s velikim srednjovjekovnim dvorcima – burgovima: Cesargradom, Velikim Taborom, Vrbovcem i Kostelom.

Povijesni izvori

U povijesnim izvorima nema točnih podataka koji bi sa sigurnošću navodili vrijeme graditelja Malog Tabora. Kaštel Mali Tabor izgrađen je vjerojatno za vladavine ugarskog bana Ivaniša Korvina na području vrbovečkoga ili velikotaborskog vlastelinstva, koje se sve do druge polovine 15. stoljeća nalazilo u plemićkom gradu Vrbovcu. U prvom spominjanju utvrde Tabor u nekoliko isprava, od 1488. pa sve do 1507. g., navodi se samo jedno ime, da bi se u nekoliko isprava iste godine pojavila dva imena – Veliki i Mali Tabor, odnosno Novi i Stari Tabor (isprave iz 1488, 1490, 1494, 1497, 1498, 1500, 1503). Autor isprave 1511. g. navodi dvije utvrde po imenu i po njihovoj veličini i funkciji, te za Veliki Tabor upotrebljava naziv *castrum*, dok Mali Tabor naziva *castellum*. Nakon smrti Beatrice Frankapan - Korvin 1510. g., supruga Jurja Brandenburškog iz kuće Hohenzollern, godine 1511. spominje se prvi puta *castellum Kys Thabor* (Strčić 1998, 399). Juraj Brandenburški posjedovao je Mali Tabor do 1524. g., kada dolazi u vlasništvo Ladislava Rattkaya i njegovih nasljednika koji su njime gospodarili do 1793. godine. Nakon Rattkaya, Mali Tabor pripadao je velikotaborskom vlastelinstvu, kao i Veliki Tabor pod upravom Ugarske krune. Prema oporuci Josipa Ivana Rattkaya iz 1792. g., Mali Tabor

nasljeđuje njegov nećak, barun Josip Wintershoffen (Laszowsky 1895, 240). Od 1818. do 1876. g. u posjedu je obitelji iz laudčkog ogranka Rikarda Jelačića. Mali Tabor potom nasljeđuje sestrična Leopoldine, odnosno njezin suprug irski barun Kavanagh, koji njime gospodari do završetka Drugoga svjetskog rata, kada je dvorac nacionaliziran.

Emilije Laszowsky 1911. g. donosi prvi spomen u radu *Mali Tabor i Sv. Vid* pod Vrbovcem u kojem obrađuje njegove gospodare, osobito rodoslovlje Rattkay (Laszowsky 1911, 146. i dalje). Već iduće godine prvi hrvatski istraživač zagorskih plemićkih gradova, Gjurjo Szabo, obraća pozornost Malom Taboru, te uz povijesne izvore donosi prikaz ostataka tlocrta arhitekture i detaljno objašnjava njegove prostore (Szabo 1912, sl. 74). Szabo kaštel Mali Tabor opisuje kao *utvrđeni refugium*, odnosno pribježište u kojem se nikada nisu vodile ozbiljne borbe, što zaključuje na osnovi njegova položaja na ravnoj uzvisini i načinu gradnje: „... svi su zidovi nerazmjerno slabi, građeni većinom od cigle“, te nastavlja „... ovo nikada nije bio pravi srednjovjekovni grad“ (Szabo 1912, 221). U ispravama od 1579. do 1633. g. Mali Tabor spominje se kao „... *castrum dirutum*“, porušeni castrum.

Zaštitna arheološka istraživanja na dvorcu Mali Tabor¹

Konzervatorska istraživanja započeta tijekom 2006. g. nastavljena su i u 2007. g. izvođenjem radova na sanaciji krovne konstrukcije i pokrova jugoistočne kule dvorca Mali Tabor. Krovopokrivački radovi na kuli obuhvatili su skidanje starog crijepa i letvi, ugradnju novih, te pokrivanje krovista novim biber crijepom – tondach, s vezivanjem krovnih letvi. Izrađen je limeni opšav od bakra na dodirnim mjestima s ostalim dijelom krova i vrhom kule. Uvidom nadležnoga Konzervatorskog odjela, koji vodi konzervatorica Ana Matanić d.i.a, viša stručna savjetnica Ministarstva kulture, utvrđeno je da su svi radovi na konstruk-

1 Institut za arheologiju u Zagrebu nositelj je projekta – Kaštel i dvorac Mali Tabor u Prišlinu, pod stručnim vodstvom mr. sc. Ivančice Pavišić i u suradnji s dr. sc. Vlastom Begović, te konzervatoricom Anom Matanić d.i.a. iz Uprave za zaštitu spomenika kulture – Konzervatorski odjel Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Zaštitna arheološka istraživanja, konstruktivna sanacija krovista jugoistočne kule dvorca Mali Tabor, financirana su sredstvima Ministarstva kulture RH, Općine Hum na Sutli i Krapinsko – zagorske županije.

Sl. 1. Sanacija krovišta jugoistočne kule dvorca Mali Tabor (snimila I. Pavišić)
 Fig. 1. Recovery of the roof of the south-eastern tower of Mali Tabor castle (Photo: I. Pavišić)

ativnoj sanaciji krovišta jugoistočne kule dvorca uredno izvedeni. (sl. 1).

Zaštitna arheološka istraživanja na dvorcu Mali Tabor u Prišlinu obavljena su krajem mjeseca rujna i početkom listopada 2007. godine. Tijekom istraživanja vođena je terenska dokumentacija, bilježenjem stratigrafskih jedinica, fotodokumentacijom i dokumentacijskim obrascima. Isto tako, obavljena je nacrtana arhitektonska dokumentacija totalnom geodetskom stanicom.

U prvoj fazi istraživanja radovi su obuhvatili uklanjanje raslinja, ogoljelih stabala unutar dvorišta dvorca, te s vanjske strane očuvane strukture zapadnoga obrambenog zida (dužine 21 m), odnosno unutar nekadašnjeg perivoja dvorca. Gusto raslinje koje je naraslo i propelo se u unutrašnje strukture očuvanoga zapadnog zida dvorca, zahtijevalo je pažljivo uklanjanje zelenja i granja po površinama očuvane zidane konstrukcije s njegove vanjske i unutarnje strane. Stanje istraživanja bilo je otežavajuće tim više što se po pukotinama zida s ispunama drobljive melte protkalo sitno raslinje bršljana i njegove mreže korijenja, isprepletenu ostalim vrstama drugih vrsta puzavaca. Gusti preplet bršljanova korijenja donekle je očuvao današnju visinsku strukturu zapadnoga ogradnog zida, koji se na nekim mjestima proteže u visinu od 1,95 – 2,08 m. S druge strane razgranata debla akacije (promjera 8 – 12 cm pa i više) svojom silinom prodrle su u unutrašnjost zida i razorila na nekoliko mjesta njegovu strukturu, što je osobito vidljivo na dva naknadno izvedena otvora u zidu s lučnim nadvojem.

Druga faza istraživanja na dvorcu Mali Tabor uslijedila su nastavkom arheoloških radova na sjevernom dijelu dvorišta, neposredno do ulaza u sjeverozapadnu kulu dvorca. Naime, uz sam prag slijedili smo ogranak zida koji je, kao što se kasnije tijekom istraživanja pokazalo da je to, u stvari, nastavak sjevernog, najvjerojatnije obrambenog zida dvorca. Uz ovaj slijed zida očekivali smo i njegov glavni ulaz, koji bi uz ostatke današnje tlocrtno situacije dvorca iskazivao pravi izgled obrambenog sustava u vrijeme najranije faze izgradnje srednjovjekovnoga kaštela.

Zaštitnim arheološkim istraživanjima tijekom 2007. g. otkopan je veći dio sjevernoga obrambenog zida, koji je sjeverozapadnu kulu spajao sa sjeveroistočnom kulom. Taj sjeverni zid dug je 15,60 m i širok 75-77 cm. Građen je od priklesanih kamenih blokova u jakom vapnenom mortu, mjestimično s dodatkom opeke. Pijesak u mortu je krupniji i sitniji riječni pijesak. Zid je otkopan u dubini od pola metra, tako da se način slaganja kamenih blokova nije mogao detaljno očitati u njegovoj dubini. Otkop u dubini do razine temelja predviđa se izvršiti iduće godine.

Na udaljenosti od 1,95 m od vanjskog ruba sjeverozapadne kule otkriveno je kameno opločenje koje prelazi okomito na istraženi sjeverni zid. Opločenje se sastoji od većih i manjih priklesanih kamenih ploča s gornjom površinom precizno zaglađenom. Kamene ploče pravokutnoga su izduženog oblika, sa svedenim rubovima dimenzije 50 x 60 x 20-30 cm. Između većih ploča složene su manje 8 x 10 x 40-50 cm. Uz rub opločenja slagani su kamenovi manjih dimenzija, okomito postavljeni. Opločenje je istraženo s unutrašnje strane zida u dužini 2,75 m i s vanjske strane zida u dužini 4,10 m, te u širini od 1,10 m. Opločenje u kontinuitetu prelazi preko zida i navodi na zaključak o komunikaciji koja je vodila u dvorište dvorca. Vrlo slično opločenje nalazimo i u dvorištu Veliki Tabor, što je vidljivo na očuvanom originalnom opločenju uz rub vanjskog stubišta koje je vodilo na I. kat palasa (sl. 2).

S unutarnje strane sjevernog zida na dvorcu Mali Tabor na udaljenosti 5 m od vanjskog ruba sjeverozapadne kule, otkopom uz rub zida otkriveno je opločenje dvorišta od sličnih kamenih ploča kao i navedena komunikacija – pojedini kamenovi opločenja slagani su okomito s oponašanjem nepravilnog uzorka riblje kosti – (*opus spicatum*), dužine oko 1,90 m. Na udaljenosti 7,20 m od vanjskog lica sjeverozapadne kule istraženi sjeverni zid presjekla je novopostavljena plinska cijev, koja vodi prema južnom krilu dvorca.

Ucrtan na planu dvorca Mali Tabor sjeverni zid spaja sjeverozapadnu i sjeveroistočnu kulu. Dvorac s pravilno raspoređene četiri kule i obrambenim zidom između njih čini onaj renesansni ansambl, poznat sa starih planova dvorca Mali Tabor iz 16. stoljeća. Zbog različitih, danas vidljivih, napuklina u istočnom i južnom dijelu dvorca i rastvaranja stropne konstrukcije na istočnom dijelu dvorca, pretpostavka je da se sjeverozapadna kula u nekom razdoblju (nakon 16. stoljeća) urušila, što se moglo dogoditi s obzirom na blagu padinu na kojoj je građena. Ako se temelj kule u odnosu na obrambene zidove (između kula) pomaknuo, moglo je doći do urušavanja gornjeg zida kule, nakon čega kula više nije obnovljena. Nova koncepcija baroknog dvorca bila je ova: s tri strane su obrambene kule, zatim znatno produženje dvorca (nadogradnja) u smjeru prema sjeveru i izgradnja ogradnih zidova prema sjeveru i zapadu koji zatvaraju

Sl. 2. Detalj očuvanog sjevernog zida dvorca (snimila I. Pavišić)
 Fig. 2. Detail of the preserved northern wall of the castle (Photo: I. Pavišić)

Sl. 3. Ostaci pećnjaka iz dvorca Mali Tabor (snimila I. Pavišić)

Fig. 3. Remains of the tiles from the Mali Tabor castle (Photo: I. Pavišić)

novo produženje dvorišta, te formiranje parka (perivoja ?) na zapadnoj padini dvorca prema rijeci Sutli. Na sjevernom zidu izgrađen je novi ulaz uz istočni zid umjesto staroga, smještenog na udaljenosti blizu 2 m od sjeverozapadne kule. Unutar iskopa sjevernoga obrambenog zida pronadani su ulomci srednjovjekovnih keramičkih posuda (lonci, zdjele i šalice), životinjske kosti, kovani čavli i ulomci pećnjaka s vegetabilnim i zoomorfnim prikazima (sl. 3).

Tijekom arheoloških istraživanja u 2007. g. sjeverni zid iz renesansnog razdoblja otkopan je u dužini do potpornog zida između šestoga i sedmog luka (mjereno od jugoistočnog ugla dvorišta) novoga istočnog zida barokiziranog dvorca. Ujedno u južnom zidu dvorca (unutrašnje lice zida) puknućem žbuke na I. katu otvorila se linija zazidanih lukova galerije, a druga oštećenja recentne žbuke pokazala su tri zazidana stupa koji su podpirali galerije, koncipirane slično kao na srodnim zagorskim dvorcima, Velikom Taboru i Novim Dvorima Klanječkim.

Narednim arheološkim istraživanjima mogao bi se potpuno utvrditi izvorni izgled dvorca Mali Tabor, što bi bio znatan doprinos statičkoj sanaciji današnjih velikih konstruktivnih problema dvorca. Na kraju istraživanja postavljena je zaštita lokaliteta polaganjem stiropora i preko njega geotekstila radi sprječavanja smrzavanja i oštećenja strukture sjevernog zida tijekom zimskih mjeseci.

Literatura

- Laszowsky, E., 1895, *Porodica Rattkay*, Zagreb
 Laszowsky, E., 1911, *Povijest obitelji Rattkay*, Zagreb.
 Pavišić I., Begović V., 2004, *Izviješće o arheološko - konzervatorskim istraživanjima zapadnog zida dvorca Mali Tabor u Prišlinu*, Institut za arheologiju, Zagreb.
 Pavišić I., 2005, *Izviješće o arheološko - konzervatorskim istraživanjima kaštela dvorca Mali Tabor u Prišlinu*, Institut za arheologiju, Zagreb.
 Pavišić, I., 2006, *Mali Tabor – srednjovjekovni kaštel i dvorac*, HAG 3, Zagreb
 Pavišić, I., 2007, *Srednjovjekovni kaštel i dvorac Mali Tabor u Prišlinu*, AIA, III, Zagreb, 75-78.
 Szabo, Gj., 1912, *Spomenici kotara Klanjec i Pregrada*, Izvještaj o radu zemaljskog povjerenstva za očuvanje spomenika u g. 1911., VHAD, n. s. XII., Zagreb, 219.
 Strčić P., 1998, Frankapan Beatrica, u: *Hrvatski biografski leksikon*, 4, Zagreb, 399.

Sl. 4. Zazidani lukovi galerije dvorca s ostacima stupova (snimila I. Pavišić)

Fig. 4. Walled-in arches of the castle gallery with remains of columns (Photo: I. Pavišić)

Summary

During archaeological rescue excavations in 2007, a part of the northern defensive wall of the Mali Tabor castle linking the north-western with the north-eastern tower was excavated. This northern wall has a length of 15.60 m and is 75-77 cm wide. It is built of chiselled stone blocks in strong lime mortar, partly with the addition of bricks. The sand in the mortar is both coarse and fine river sand. At a distance of 1.95 m from the outer edge of the north-western tower, a stone lining was discovered which lies perpendicular to the explored northern defensive wall of the castle. The lining was explored from the interior of the wall at a length of 2.75 m and on the exterior at a length of 4.1 m and 1.1 m in width. It consists of smaller and larger chiselled stone plates whose upper surface is finely polished. The lining passes over the wall, which suggests that it served as a communication leading across the courtyard of the castle.

On the inner side of the northern wall of the Mali Tabor castle, the courtyard pavement was found, which was made using stone tiles similar to the aforementioned communication – individual stones of the pavement were placed perpendicular to each other according to a rough fish bone pattern (*opus spicatum*). The northern defensive wall from the Renaissance period was excavated in full length all the way to the supporting wall between the sixth and seventh arch of the new eastern wall of the castle renovated in baroque style. The northern wall, as visible on the layout of the Mali Tabor castle, connects the north-western and north-eastern tower. The castle with four correctly positioned towers and a defensive wall between them forms that Renaissance ensemble known from the old maps of the Mali Tabor castle in Prišlin dating to the sixteenth century.

A line of walled-in arches of the gallery is visible in the southern wall of the castle, on its interior, due to cracks in the mortar on the first floor. Other defects of recent mortar revealed three walled-in columns which supported the gallery. They were conceived similarly to other castles in Zagorje: Veliki Tabor and Novi Dvori Klanječki.